

Світлана Володимирівна Глушановська,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Життя людини, її права та свободи є – найбільшими цінностями, які гарантуються та захищаються державною. Питання забезпечення національної безпеки є одним з найважливіших завдань кожної держави. Адже тільки при повному стані захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави може існувати верховенство права, правопорядок, територіальна цілісність та недоторканність. Тож саме національні інтереси повинні відігравати вирішальну роль в обранні вектору розвитку країни, розробці стратегій та програм державотворення.

Одними з найсерйозніших загроз для національній безпеці є злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Проектуючи їх на площину розвитку українського суспільства, не помилимося, вважаємо, якщо стверджуватимемо про актуалізацію протягом останніх п'яти років проблем кримінально-правової охорони миру й безпеки від злочинних порушень законів і звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]), що активно відтворюються у зв'язку міжнародним збройним конфліктом на територіях окремих районів Донецької та Луганської областей. Досі залишаються невирішеними низка питань кримінально-правової кваліфікації цих діянь. Так, за п'ять років бойових дій на Сході України тільки щодо однієї особи ухвалений обвинувальний вирок за порушення законів та звичаїв війни. Існує необхідність у науковій розробці пропозицій щодо підвищення ефективності системи протидії поширенню вищезазначених порушень, удосконаленню кримінального-правових засобів, аналізі зарубіжного законодавства. Через це необхідним також є і дослідження зарубіжного законодавства про кримінальну відповідальність за порушення законів і звичаїв ведення війни, чому і присвячена ця робота.

Для здійснення порівняльного кримінально-правового аналізу нами було досліджено кримінальні кодекси Російської Федерації

(далі – РФ), Республіки Білорусь (далі – РБ) та Литовської Республіки.

Принагідно зауважимо, що диспозиція ст. 438 КК України є бланкетною і відсилає до відповідних міжнародно-правових актів, що унормовують так звані закони, а також звичаї війни, а саме: Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., Додаткового протоколу 1 до цих конвенцій, Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 рр., Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14.05.1954 р. та інших.

У частині порівняння об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину в українському законодавстві та в кодексах вказаних вище пострадянських країн умовно можна виділити дві групи норм: 1) такі, що повністю або частково збігаються з нормою кримінального законодавства України; 2) такі, які містять норму, що передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, але суттєво відрізняється від ст. 438 КК України.

Диспозиція ч. 1 ст. 356 КК РФ майже є тотожною з ч. 1 ст. 438 КК України, однак відмінними є другі частини цих статей. Так, ч. 2 ст. 438 КК України містить кваліфікуючу ознаку – ті самі діяння, якщо вони поєднані з умисним вбивством. Щодо діяння передбаченого ч. 2 ст. 356 КК РФ, то воно описує відповідальність за застосування зброї масового знищення [2], що, в свою чергу, виділено в окрему, спеціальну норму в кримінальному законодавстві України. Також зазначимо, що дана стаття в КК РФ кваліфікуючих ознак не містить.

Ст. 135 КК РБ встановлено відповідальність за примушення осіб, які склали зброю або які не мають засобів захисту, поранених, хворих, потерпілих від аварії судна, медичних працівників, санітарний та духовний персонал, військовополонених, цивільного населення на окупованих територіях або в районі воєнних дій, інших осіб, які користуються міжнародним захистом в період воєнних дій, до служби в збройних силах ворога або до переселення, або позбавлення права цих осіб на захист в кримінальному судочинстві [3]. На відміну від кримінально-правової норми українського законодавства, викладена норма має менший перелік альтернативних суспільно небезпечних діянь як ознак об'єктивної сторони. Водночас, закріплює більш розгорнутий перелік потерпілих та має кваліфікований юридичний склад за ознаками спричинення

тяжких тілесних ушкоджень особам, зазначеним в частині першій цієї статті, катування, проведення над ними, навіть з їх згоди, медичних, біологічних та інших експериментів, або використання їх як живого щита для захисту своїх військ, або об'єктів від військових дій, або затримання і тримання таких осіб в якості заручників, або викрадення цивільного населення для примусових робіт); особливо кваліфікований склад злочину – за ознакою умисного вбивства осіб, зазначених у частині першій цієї статті.

Також КК РБ містить норми, які передбачають відповідальність за злочинне порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів (ст. 136) та за бездіяльність або відання злочинного наказу під час збройного конфлікту (ст. 137). Ці норми у значно більшій мірі деталізують об'єктивну сторону відповідних юридичних складів, диференціюють та індивідуалізують кримінальну відповідальність, що властиво для казуїстичного правотворчого стилю в межах країн англосаксонської правової сім'ї. Так, відповідно до статті 137 КК РБ умисне невиконання під час збройного конфлікту начальником або посадовою особою в межах своїх повноважень усіх можливих дій для запобігання чи припинення злочинів, передбачених статтями 134, 135, 136 цього Кодексу, які готуються або вчиняються його підлеглим [3]. Симптоматичною в цьому контексті є також і норма про кримінальну відповідальність за відання під час збройного конфлікту начальником або посадовою особою наказу підлеглому не залишати нікого в живих або іншого завідомого злочинного наказу або розпорядження, спрямованих на скоєння злочинів, передбаченими статтями 134, 135, 136 цього Кодексу [3].

Глава XV КК Литовської Республіки містить ще більш розгорнутий та деталізований перелік злочинів за порушення законів та звичаїв війни, що демонструє близькість, конвергентність правової системи цієї країни до англосаксонської правової сім'ї. Так, відповідно КК Литви передбачена кримінальна відповідальність за поведінку з людьми, заборонене міжнародним правом (ст. 100), вбивство осіб, які знаходились під захистом міжнародного гуманітарного права (ст. 101), знищення охоронюваних об'єктів або розграбування національних цінностей (ст. 106), Заподіяння шкоди здоров'ю, катування або інше нелюдське поведінку з особами, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права

(ст. 103), використання заборонених військових засобів (ст. 112) та інші.

Щодо питання покарань, то вони є більш диференційованими як за видами, так і мірами, передбачають застосування вельми широкої альтернативи: штраф, обмеження волі, позбавлення волі, довічне позбавлення волі. Більшість санкцій, якими передбачено покарання у виді позбавлення волі на певний строк фіксують максимальну його межу.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що викладена у КК України норма не в повній мірі відповідає вимогам сьогодення, не в повній мірі враховує зарубіжних досвід імплементації міжнародних стандартів відповідальності за порушення законів і звичаїв війни, потребує удосконалення. Доцільним є розширення ознак об'єктивної складу досліджуваного злочину. Надмірне та, водночас, не деталізоване, погано визначене нагромадження у одному складі злочину з узагальненим описом ознак усіх порушень законів та звичаїв війни не сприяє ефективності правозастосовної діяльності, перешкоджає реалізації принципу індивідуалізації покарання.

Список бібліографічних посилань

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 22.04.2019).

2. Уголовный кодекс Российской Федерации : федер. закон от 13.06.1996 № 63-ФЗ // Государственная дума : офиц. сайт. URL: <http://duma.consultant.ru/page.aspx?8550;1156455> (дата звернення: 22.04.2019).

3. Уголовный кодекс Республики Беларусь : закон Республики Беларусь от 09.07.1999 № 275-3 // Законодательство Республики Беларусь : сайт. URL: <http://pravo.newsby.org/belarus/kodeks/k023/index.htm> (дата звернення: 22.04.2019).

4. Republic of Lithuania Criminal Code : Approved by Law No VIII-1968 of 26 September 2000 (As last amended on 23 April 2015 – No XII-1649). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a84fa232877611e5bca4ce385a9b7048?jfwid=q8i88l10w> (дата звернення: 22.01.2019).

Одержано 02.05.2019